

بسمه تعالی

تاریخ هنر ایران

ریحانه سادات نیلی

جلسه سوم

سفالگری در عصر مفرغ (۲۵۰۰ تا ۱۵۰۰ پ.م)

در دوران مفرغ با آنکه کانون های فرهنگی در مناطقی چون استرآباد(گرگان) و نیمه حصار وجود داشت. شوش پایتخت پادشاهی علام عمده ترین مرکز سیاسی و تجاری محسوب می شود. پس از سفالگری شکوفای عصر مس و سنگ در شوش ما شاهد افول صنعت سفالگری در این منطقه هستیم. اما در ربع هزاره سوم آغاز عصر مفرغ دوره ی احیای زودگذر پدیدار گشت.

سفال های شوش در عصر مفرغ:

- ۱- محصولات عصر مفرغ شوش سیوهای بزرگ هفت رنگ (چندرنگ) بود.
- ۲- این سیوها، همناهایی در همسایگی شوش یعنی تمدن بین النهرین داشتند.
- ۳- نقش این سفال ها عبارتند از گوزن، مرغان شکارکردنی، ماهی و آتش.
- ۴- سفال های هفت رنگ عالی در ((چلیان)) فارس و هفت ایوان و دیکان تپه (دیتخینه) در نزدیکی دریاچه ارومیه مربوط به سال های ۲۰۰۰ پ.م کشف شده است.

پیکرتراشی در دوران عیلامیان:

با شیوع شهرنشینی در اواخر هزاره چهارم، پیکرتراشی در بین عیلامیان رواج یافت که مضمون های متفاوتی را شامل می شد. پیکرتراشی جانوری:

- ۱- از بقایای شوش متعلق به ۳۰۰۰ تا ۲۹۰۰ پ.م مجموعه ای از ظروف و آبدانهای جانوران شبیه مرمر ساخته شده است.
- ۲- این آبدانها به شکل های پرنده، قورباغه، خوک و میمون بدست آمده اند.
- ۳- مهرهایی استوانه ای که در آنها حیوانات اعمال و احوال آدمیان را از خود ظاهر می کنند جزو نخستین مهرهای گلی ایران می باشد.
- ۴- در سده ۱۲ پ.م ساختمان های شوش گلینه هایی به شکل شیر با خارپشت که بر چرخ سوار شده اند یافت شده است.
- ۵- پیکره ی گاو نر ساخته شده با سفال لعاب دار که برای نگهداری در ورودی چغازنبیل نصب شده بود، از برجسته ترین نمونه های دوره ی عیلامی است.

پیکره های عفریت ها:

- مضمون دوم در هنر آغازین عیلام تجسم بخشیدن به عفریت هاست. به خصوص عفریت های طبیعی، نیمه انسانی و نیمه حیوان، یا دو نوع جانور به هم جوش خورده مثل شیردال با سر و بال عقاب و بدن شیر.
- کنده کتری ها بر روی ظروف و آبدانهای سنگ صابونی و ظروف مخلوقات دیوآسا را مجسم می سازند. از جمله:
- ۱- غول هایی با کله شیران که گاو نر را به زیر پنجه آورده اند.
 - ۲- جثه های مهیبی با سر گاو نر که بر شیران چیره شده اند.
 - ۳- مردانی با منقار و چنگال و بال کرکسان.
 - ۴- رب النوعی مربوط به لرستان که دو شاخ به شکل بز کوهی یا قوچ بر سر داشته است.
 - ۵- این جانوران غول آسا در مهرها و ظروف صابونی، تشکیل تئلیئی نامقدس می دهند طوری که دیو بزرگ خدایگان ددان در میان ایستاده و دو غول کوچک تر رام شده را بر دو جانبش نگاه داشته است.
 - ۶- این نوع صحنه ها در مهرهای مشابه میانرودان دیده شده اما با رواج شهرنشینی نقوش جانوری در بین النهرین از اهمیتش کاسته شد.

نقش برجسته های صخره ای عیلامیان:

نقش برجسته های صخره ای عیلام که تاکید بیان آن به جسمانیت و بازنمایی واقعیت، به دور از تخیل بوده، نهایتاً تاثیر خود را به مراتب بیشتر از ارزش واقعیشان، بر هنر دوره های بعد باقی می گذارند.

نقش برجسته ی آنوبانی نی، در سرپل ذهاب سده ۲۰-۲۱ پ.م.:

این نقش برجسته در سرپل ذهاب نزدیک قصر شیرین است. آنوبانی نی پادشاه لولوبی را در حال تعیین مرز های کشورش نشان می دهد و این نقش کاملاً ماهیتی تبلیغاتی دارد.

۱- در قسمتی از آن آنوبانی نی ایستاده و یک پایش را بر روی سینه دشمنی در خاک غلتیده گذاشته است.

۲- دو برابر وی رب النوع پرواز کنان حلقه ی فرمانروایی را با یک دست تقدیمش می کند.

۳- رب النوع با دست دیگر دو اسیر بندی را به دنبال می کشد.

۴- در زیر این صحنه شش مفلوک برهنه به سوی سرنوشت خود گام برمیدارند.

۵- این شیوه ی شمایل نگاری بعد ها توسط داریوش هخامنشی و شاهان ساسانی در چند نقش برجسته از اعطای منصب شاهی معمولاً به دست اهورا مزدا مورد تقلید قرار گرفت.

۶- ردیف های فشرده ی نیایشگران بر صخره ی قلعه ی فرح در ایذه احتمالاً تاثیر خود را بر نقش های پلکان تخت جمشید گذارده است.

۷- صحنه ی جلویی برتخت شاهی که کورانگون به دست آمده نیز در دوره ی هخامنشی مورد اقتباس قرار گرفت.

نقش برجسته بانوی عیلامی در حال نخ ریسی:

۱- بازنمایی صریح و دلنشین از بانوی عیلامی در محیط خانگی

۲- در این نمونه جزئیات اثاثه، جامه و جواهرات به وصف آمده است

۳- آرایش مو و علایم چهره بانوی خانه با کنیز سیاهپوش کاملاً قابل تمیز است.

سردیسهایی از دوره عیلامیان:

توجه به جزئیات فردی در برگزیده ترین نمونه های هنر پیکر تراشی سه بعدی عیلام آشکار است که شامل سردیس های مکشوف در گورهای شوش و متعلق به اوایل هزاره دوم پ.م است.

۱- هدف از نگهداری آنها در گورها احتمالاً همچون مصری ها مفهومی آیینی یا هدفی رمزی داشته مانند حفظ کردن فردیت متوفا

۲- هر سردیس با دقت در ویژگی هایی چهره شخصی در کل شکل می گرفت و سپس رنگ زده می شد.

۳- مردمک چشم ها به شمار فراوان و به طور یکسان ساخته می شد و بعداً به طور مجزا در حدقه چشم گذارده میشد.

۴- مردها عموماً دارای موی ککوتاه در دو پهلو و پشت گردن و کپه ی موئی بالا جسته در جلوی سر هستند.

۵- گاهی برخی از آنها ریش دارند و بعضی چهره صاف تراش که گاه با چانه فرومانده و گاهی ابله رو به نظر می آیند

۶- زنان عموماً با ویژگی های مشابه همچون چاقی، بانومنشی، اعتماد بنفس، گیس فراوان پربافت و تبسمی خفیف با اندک اثرگذاری بر چهره شان به تجسم در آمده اند.

۷- این تندیس ها نشان از آن دارد که بخشی از جامعه عیلامی ماهیت مادر سالاری داشته است.

۸- از طرفی زنان در هر دو مقام قانونی و اجتماعی از احترام بسیار برخوردار بوده اند.

سر دیسهایی شهادت کرمان

از گورهای هزاره سوم پ.م در شهداد، واقع بر کناره دشت لوت در کرمان تندیس هایی بدست آمده که شکل های هنری جداگانه ای به وجود آورده اند.